

Je biblický záznam o potopě přebásněním mezopotámských mýtů?

Biblistika | 3.3.2015 @ 16.30

Mrňavá tabulka mění vše!

Nedávno jsem na blogu Bena Witheringtona zahlédl upozornění na objev nového čtení starého babylonského záznamu o potopě. Tento objev učinil Irving Finkel na maličké tabulce v akkadštině, která obsahuje 66 řádků ze starověkého Mýtu o Atrachasisovi. Těchto 66 řádků popisuje příkazy boha Ea (česky „Eji“?) Atrachasisovi.

Finkelova kniha *The Ark Before Noah* („Archa před Noem“, 2014), v níž je objev popsán, je výstupem řady autorových hypotéz. Kniha je velmi příjemná. Finkel má talent pro popularizaci svého oboru a působí jako skutečný nadšenec. Pokud bych měl čas, přečetl bych z ní více než několik kapitol a shrnující závěr.

Začít však musíme od začátku. O co zde jde? Jde o původ biblického příběhu o potopě. Podle mnoha badatelů, kteří se kloní k pozdnímu datu sepsání Pentateuchu, byl příběh přebásněn z Gilgameše nebo z Atrachasisu (takto Finkel). Podle jiných jde o přímé Boží zjevení. Podle mne jde o věrohodnou tradici, která je nezávislá na paralelních záznamech. Tato biblická tradice, ač možná čerpá z dřívějšího neznámého zdroje, není odvozena z Gilgameše či z Atrachasisu. Nejprve se podávejme na pěkný přehled nalezených verzí příběhu o potopě, který Finkel uvádí ve čtvrté kapitole své knihy.

1. Sumerský příběh

- Starobabylonský sumerský příběh pochází ze 17. stol. z města jménem Nippur. Zvláštní slovesné tvary vedly některé k domněnce, že nepatří do hlavního korpusu sumerské písemné tradice. Na první pohled se zdá, že zdrojem je babylonský záznam, ale pravým zdrojem musel být daleko starší neznámý zdroj. Bohové se z neznámého důvodu rozhodnou zničit lidskou rasu. Bohyně Nintur je proti, ale nic naplat. Král Ziusudra postaví loď, zachrání život a stane se nesmrtelným. Jeho jméno ostatně znamená „Ten s dlouhým životem.“ V pozdějším Eposu o Gilgamešovi je ekvivalentem jméno Utnapištim, které nese podobný význam, takže není zcela jisté, zda se sumerská verze inspirovala babylonskou, nebo naopak.
- Schoyenský sumerský příběh o potopě dodává, že Ziusudra byl král a zároveň kněz boha Enkiho.

2. Akkadský Atrachasis

- Starobabylonský Atrachasis obsahuje potopu jako součást širšího vyprávění. Lidé jsou stvořeni, aby pracovali namísto mladých bohů. Když se rozmnoží, je bůh Enlil znechucen jejich hlučností. Dvakrát se je snaží vyhubit, ale bůh Ea (sumerský Enki) mu v tom brání. Pak se rozhodne smést lidstvo potopou, ale Ea řekne Atrachasisovi (tj. Mimořádně moudrý), aby postavil archu. Hlavním problémem před potopou je přelidnění světa nesmrtelnými lidmi.

3. Další tabulky s Mýtem o Atrachasisovi

- Schoyenský starobabylonský Atrachasis je asi o sto let starší a do značné míry nezávislý na zmíněné starobabylonské verzi Atrachasisu. Následují mladší verze: středobabylonská ugaritská verze, středobabylonská nippurská verze, asyrská revize, která je zkrácená a pravděpodobně přepsaná z poškozené tabulky. Dále Smithova asyrská revize, která byla původně pokládána za součást Gilgameše.

4. Epos o Gilgamešovi se datuje až do 22. stol. Kvůli poškození nejstarších tabulek však není jisté, zda rané verze obsahovaly záznam o potopě. Ten se v Gilgamešovi objevuje až ve značně rozšířené verzi z 13. století. Tato verze má dvanáct tabulek a potopa se objevuje na jedenácté jako součást příběhu o Gilgamešově hledání nesmrtelnosti. Předpokládá se, že příběh o potopě byl přebásněn z Atrachasisu, neboť je značně podobný.
5. Berossův příběh o potopě se datuje do 3. stol. př. Kr. Berossus byl knězem v Mardukově chrámu, takže měl přístup k různým tabulkám Gilgameše a Atrachasisu. Z kompilátu, který poskládal, se dochovaly jen fragmenty. Je zajímavé, že mnoho detailů z Berossova příběhu se nevyskytuje v Genesis.

Nu, a nyní to hlavní! Neboli to, co Finkela vedlo k sepsání nové knihy. V roce 1948 připlula do Velké Británie tzv. „Tabulka archy“. V roce 1985 ji majitel přinesl do Britského muzea k identifikaci. Je to malá tabulka z 18. století v akkadštině. Neobsahuje žádné vyprávění, ale pouze instrukce, které dává Atrachasisovi bůh Ea. Finkel tuto tabulku pokládá za kolosálně důležitou pro dějiny příběhu o potopě. Důvody tohoto nadšení jsou dlouze rozepsány v této dlouhé Finkelově knize. Na prvním místě je však to, že v této nově objevené části bůh Ea přikazuje, aby Atrachasis vzal do archy zvířata **po dvou**.

Největším šokem za 44 let potýkání se s obtížnými řádky tabulek s klínovým písmem nicméně bylo to, nač jsem pak narazil. [...] Jednoduše řečeno, je zde akkadské slovo šana, nebo možná šaná, to je příslovce od číslovky dva, totiž šina, které nese zvláštní význam „dva od každého“ nebo „po dvou“. Je to velmi málo používané slovo ...

—Finkel v kapitole 9. *Život na palubě*

Ono příslovce se vyskytuje na řádce 52.

51: Ale divoká zvířata ze stepi

52: po dvou vešla do archy.

Zvláštní je zde i to, že se hovoří o divokých zvířatech a o domácích se mlčí. Jejich nalodění bylo pravděpodobně pokládáno za samozřejmost a za součást obživy podobně jako když měl Noe vzít po sedmi párech čistých zvířat, tj. zvířat vhodných k jídlu a k chovu (Gn 7,2).

Tím se dostáváme k tomu hlavnímu: Odkud se vzal příběh v Genesis? Co je jeho zdroj? Je poměrně obtížné neshodnout se na tom, že Mojžíš (nebo jiný autor) čerpal z nějakého zdroje a že tento zdroj pravděpodobně nebyl psán v paleohebrejštině, ale jiným písmem a v jiném jazyce. Podobnost mezi biblickým záznamem a mezopotámskými záznamy (Gilgameš, Atrachasis) naznačuje buď přítomnost nějakého původního zdroje nebo závislost jednoho záznamu na druhém. Většina badatelů by řekla, že biblické záznamy jsou závislé na těch mezopotámských, protože ty jsou starší. Finkel sice tvrdí, že biblické záznamy byly sepsány během exilu za pomoci mezopotámských zdrojů, netvrdí však, že záznam z Genesis je přebásněný Gilgameš nebo Atrachasis.

Nejde tu o to, že by bylo vyprávění Genesis přeloženo z nebo přímo odvozeno z Asyrské verze Gilgameše, kterou nyní máme. Porovnání ilustruje silné propojení mezi tradicemi v otázce témat a myšlenek a stanovují, že hebrejský text reflektuje nějakou předchozí klínopisnou verzi nebo verze příběhu o potopě, které samy musely mít silný vztah s Gilgamešem XI, ač nebyly identické.

—Finkel v kapitole 10. *Potopy Babylónu a Bible*

Hebrejská potopa podle Finkela vznikla v prvním tis. př. Kr., když autoři dokumentů Pentateuchu – možná během exilu – pocítili potřebu vlastní národní verze příběhu o potopě. Zabředli proto nejen do známého Gilgameše, ale i do starších klínopisných zdrojů, kde našli např. verzi z Tabulky archy. Podle mého názoru se zde Finkel mýlí jen v předpokladu, že Pentateuch byl sepsán během prvního tisíciletí. Tento předpoklad jej vede k závěru, že biblický záznam se musel inspirovat Gilgamešem, Atrachasisem a Tabulkou archy. Co je na Finkelově objevu nesmírně osvěžující je to, že se jím připouští větší množství starověkých verzí, které stály za biblickým příběhem. Nebo že se naopak připouští původní ztracená verze, z níž biblický příběh čerpá a která inspirovala i ostatní mezopotámské verze.

Detail o dvojicích zvířat z Tabulky archy také poskytuje větší prostor k hodnocení podobností mezi Gilgamešem a biblickým příběhem, které někteří s oblibou vypichují jako naprosto jasný a nezvratný důkaz o hebrejském plagiátorství a babylonské originalitě. Jestliže se do Bible dostal detail o párech zvířat, avšak řada detailů z Gilgameše v ní chybí nebo se jí dokonce přičítá, proč se ještě domnívat, že je Bible na Gilgamešovi závislá? Mezi markantní rozdíly mezi biblickou potopou a potopou u Gilgameše se počítá následující:

- Babylonští bohové sesílají potopu, protože nechtějí poslouchat křik. Biblický Bůh má morální důvody.
- Babylonští bohové kují proti lidem tajné pikle. Hospodin však sám dává Noemovi svůj plán na vědomí.
- Noemova loď měla obdélníkový půdorys, loď z Gilgameše měla čtvercový půdorys.
- Neshodují se skupiny naloděných osob (rodina vs. řemeslníci), detaily vypuštění ptáků.
- Utnapištim odchází z archy sám a bohové se zlobí, že přežil. Noe vychází z archy na Boží pokyn a Bůh je rád, že přežil a žehná mu.
- V Gilgamešovi bohové částečně restaurují zemi. V Bibli je tato úloha zcela přenechána Noemovi a přeživším zvířatům.

Závěrem zrekapitulujme. Tabulka archy z 18. století obsahuje část příběhu o Atrachasísovi a v něm detail počtu a charakteru naloděných zvířat, který téměř přesně odpovídá tomu v Genesis. Mýtus o Atrachasísovi sloužil jako předloha pro část Eposu o Gilgamešovi ze 13. století, který je zase pokládán za jednu z hlavních ingrediencí biblického záznamu, pokud sepsání Genesis datujeme do 6.-5. století. Pokud datujeme vznik Genesis do 15. století, musíme počítat s přítomností nějakého neznámého původního zdroje, z něž se do Atrachasís dostal detail o počtu zvířat. Tento velmi starý neznámý zdroj mohl být záznamem o skutečné potopě, která se vryla do kulturní paměti a podnítila vznik řady verzí. Taková hypotéza vede k záporné odpovědi na titulní otázku: Ne, biblický záznam není přebásněním mezopotámských mýtů.

Taková je má hypotéza. Co si myslíte vy?

<http://selah.diet/biblistika/je-biblicky-zaznam-o-potope-prebasnenim-mezopotamskych-mytu/>